

бібліографічним описом цієї бібліотеки, яка є унікальним надбанням українського народу, прийде до читача і дослідника світ тих колосальних знань, які опановував геній великого мислителя і творця.

Література:

1. Библиотека Льва Николаевича Толстого в Ясной Поляне: Библиографическое описание: В 3 томах. – Москва; Тула, 1972–1999.
2. Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф. 3. – № 2278. (“Спис книжок бібліотеки І[вана] Ф[ранка] після томів”, який власноруч вів письменник до 1982-ої книжки – далі “Спис...”).
3. Личная библиотека А. М. Горького: Описание: В 2 кн. – Москва, 1981.
4. Мельник Я. Особиста бібліотека Івана Франка // Жовтень. – 1986. – № 6.
5. Чернишенко Л. Про незакінчені поеми Івана Франка, знайдені на сторінках книжок його бібліотеки // Записки Наукового товариства Шевченка: праці філологічної секції. – Львів, 2005. – Т. ССЛ.

Ірина Смогоржевська (Львів)

Бібліографічні зацікавлення Івана Франка

Іван Франко є уособленням цілої епохи української культури та одним із найвидатніших учених слов'янських народів.

Він був не лише великим поетом, письменником, драматургом, ученим широкого загалу (істориком, філософом, фольклористом, етнографом, мовознавцем, літературознавцем, мистецтвознавцем, економістом), але й працював на терені публіцистики, журналістики, видавничої справи й, зокрема, бібліографії. Упродовж 40 років творчої діяльності І. Франко поповнив культуру свого народу близько 4500 творами найрізноманітніших жанрів. Його багата та різностороння наукова діяльність була неможлива без інтересу до бібліографії, а саме: володіння мистецтвом пошуку, систематизації, опису літератури, вміння анотувати і реферувати різноманітні публікації з метою ознайомлення українців з кращими надбаннями світової культури.

З ім'ям І. Франка пов'язане зародження історико-краєзнавчої бібліографії в Західній Україні, вивчення минулого, народних традицій, глибокий інтерес до життя рідного краю. У листі до М. Драгоманова 1881 року вчений висловив думку про необхідність створення в Галичині краєзнавчого товариства, яке б вивчало західноукраїнські землі з погляду історії, етнографії, статистики, організовувало б екскурсії по краю тощо [6: т. 48: 365].

Уже 1883 року вчений організував у Львові при студентському Академічному братстві етнографічно-статистичний гурток. Саме на цей час припадають перші

бібліографічні спроби І. Франка. Про це свідчать чорнові бібліографічні матеріали з його архіву, зокрема такі його списки як “Література до статистики Галичини”, “Бібліографія про гуцулів” [1]. Зокрема, в список літератури про гуцулів внесено понад 30 назв українською, російською та польською мовами за 1838–1883 роки включно.

Одним із першочергових завдань етнографічно-статистичного гуртка було укладення та видання повної з критичними примітками бібліографії книг, статей, заміток і рукописних матеріалів з етнографії та статистики України [10: т. 20: 191]. Через короткочасність існування гуртка (понад рік) та складність виявлення необхідних видань розпочата робота так і не була закінчена. Згодом І. Франко уклав для етнографічного відділу Львівської краєвої виставки список літератури під назвою “Етнографічна бібліотека”, в якому вмістив 158 описів книг, брошур і рукописів українською, російською та польською мовами [13].

Теоретичні та методологічні питання розвитку краєзнавчої бібліографії розглянуті в працях І. Франка, в яких він виклав свої погляди на структуру бібліографічних видань. На його думку, кожний покажчик повинен супроводжуватися передмовою, а його матеріали мають бути систематизовані переважно за хронологічним принципом. Окрім того, науковець наголосив на важливості допоміжних покажчиків.

Особливий інтерес викликали в І. Франка історико-етнографічні дослідження українських земель. Матеріали, які зберігаються в архіві письменника, розпочинаються з хронологічного списку зі ста шести українських видань, надрукованих в Галичині упродовж 1843–1880 років. Згодом учений опублікував опис статей про Галичину та Буковину з “*Gazety Lwowskiej*” за 1811 рік і алфавітний список 27 галицьких видань за 1843–1888 роки. Безпосереднє відношення до цього списку мав “Бібліографічний реєстр руських друків, виданих польськими буквами в рр. 1821–1859”, вміщений І. Франком на початку його дослідження “Азбучна війна в Галичині 1859 р.” (1912) [5]. З 76 видань, описаних в реєстрі, 15 І. Левицький не зазначив, і вони стали доповненням до першого тому його “Галицко-русской библиографии XIX столетия”. Серед бібліографічних публікацій, присвячених етнографії Західної України, виділяється “Огляд праць над етнографією Галичини в XIX ст.” І. Франка [8], який уперше було опубліковано майже через три десятиліття.

Упродовж усього життя вчений вивчав історію рідного краю. В 1892 році вийшов у світ великий джерелознавчий огляд І. Франка “Галицьке краєзнавство” [6: т. 46]. У ньому було зібрано і охарактеризовано понад 200 праць німецьких, польських, українських учених з історичної, етнографічної та природничої тематики щодо західноукраїнських земель за період від XVIII до кінця XIX ст. Окрім того, в огляді розглянуто краєзнавчу діяльність місцевих наукових закладів та видавництва і 320 дослідників краю. У статті автор зазначив, що австрійська влада не дбала про розвиток західноукраїнського краєзнавства, побоюючись, що його поширення може викликати у місцевого населення “любов до краю, небезпечні думки про недавнє минуле, не говорячи вже про сучасний стан” [14]. І. Франко хотів підготувати і

надрукувати український варіант цієї статті, про що домовився з редактором “Зорі” В. Лукичем. У задуманому варіанті передбачалося збільшити кількість посилань на краєзнавчу літературу. Проте цей задум з невідомих причин так і не був реалізований.

Цікавився І. Франко працями місцевих діячів Галицького краю з краєзнавчої бібліографії. Коли бібліограф І. Левицький в одному з випусків “Галицко-русской библиографии XIX столетия” за 1888 рік вмістив спеціальний краєзнавчий розділ “Сочинения и статьи, относящихся к австро-венгерской Руси”, він назвав це починання цінним здобутком кожного, хто займається вивченням освіти і цивілізації Галицької Русі [15].

В 1898 році, маючи намір доповнити бібліографію І. Левицького, І. Франко уклав докладний опис десяти незарєєстрованих західноукраїнських видань за 1848–1849 роки з приватної колекції Остермана [9], які залишилися невідомі авторові. До роботи з доповнення “Галицко-русской библиографии XIX столетия” І. Франко залучив початкуючих дослідників М. Возняка і Я. Гординського.

Історико-бібліографічне та книгознавче значення має стаття І. Франка “Журнал і публіка”. Стаття була надрукована як передмова до “Покажчика змісту “Літературно-наукового вісника”, томів I–XX (1898–1902)” (Львів, 1903), який уклав В. Доманицький [6: т. 34]. У ній І. Франко охарактеризував часопис і дав йому критичну оцінку. Свої міркування він підтверджував відомостями з укладених ним статистичних таблиць про передплатників “Літературно-наукового вісника”, органу Наукового товариства ім. Шевченка, в Галичині і поза її межами у 1898, 1899 та 1903 роках. Аналіз змісту часопису допоміг ученому зробити висновок, що кількість авторів та публікацій у ньому з кожним роком зростає, змінюється на краще його зміст і тематика статей, що призводить до збільшення передплатників і читачів.

Свої огляди історико-літературної продукції І. Франко систематично публікував в “Зорі” [7], “Раді” [11] та інших журналах. Поміж численних оглядів нових видань, які укладав учений, особливий інтерес викликає “Огляд української літератури за 1880 рік”, опублікований на сторінках часопису “Світ”. У ньому проаналізовано 200 книг, які вийшли у Києві, Львові, Женеві. Бібліографічний опис книг укладено мовою оригіналу. Окрім того, списки рекомендованої літератури та рецензії І. Франко разом із М. Павликом публікували в журналах “Громадський друг”, “Дзвін”, “Молот”, “Жите і слово”, “Народ” тощо. Зокрема, в журналі “Народ” широко рекламували випуски серійного видання І. Франка “Літературно-наукова бібліотека”.

Високо цінуючи бібліографічні дослідження як джерелознавчий матеріал, учений у своїх публікаціях звертав увагу західних українців на основні праці зі слов’янської бібліографії. У місцевій пресі були надруковані дві його рецензії на перший том “Критико-библиографического словаря русских писателей и ученых” С. Венгерова [16]. І. Франко називав словник “цінним ділом”, бо в своїх великих статтях, присвячених цим діячам, автор подавав не лише окремі відомості, але й, по

можливості, повну бібліографію їхніх творів, критичну оцінку діяльності, доповнену виписками з літературної спадщини, відгуки сучасників та списки літератури про їхнє життя і творчість. Окрім того, в рецензії перераховано прізвища видатних українців, занесені в словник.

У 1909 році з перших днів її існування І. Франко ввійшов до складу Бібліографічної комісії Наукового товариства ім. Шевченка разом із М. Грушевським, В. Гнатюком, І. Левицьким, І. Крип'якевичем, В. Щуратом, І. Свенціцьким та ін. Об'єднавши широкі кола галицької інтелігенції та видатних представників української діаспори, комісія стала одним із найавторитетніших центрів національної бібліографії, видавцем численних історичних та українознавчих бібліографічних праць, які не втратили свого непересічного значення й нині. Вона намітила широкі перспективи діяльності в галузі української бібліографії: створення репертуару української книги (до кінця XVIII ст.), завершення робіт з обліку української друкованої продукції, виданої у XIX ст. в Росії, підготовка загальної української бібліографії XIX ст. і покажчиків "Ukrainica", до яких би ввійшла література про Україну іноземними мовами.

Не будучи бібліографом за фахом, науковець усвідомлював суспільну вагомість національних книжкових надбань, потребу їхнього збереження та популяризації шляхом налагодження бібліографічної роботи. Активно співпрацюючи у Бібліографічній комісії, І. Франко готував до друку збірник доповнень до "Галицко-русской библиографии XIX столетия" І. Левицького, а також п'ятий том "Матеріалів до української бібліографії" комісії, куди мали ввійти матеріали, які зібрав він, а також М. Возняк і Я. Гординський. У зв'язку з початком Першої світової війни цей том так і не був надрукований.

Велику увагу приділяв І. Франко каталогу своєї бібліотеки. До нас дійшло три каталоги, що уклав учений. Перший, зі слів сина письменника Тараса, є найстарішим і розроблявся в кінці 70-х років XIX ст., коли І. Франко навчався у Львівському університеті, а другий і третій були укладені упродовж 1880–1908 років. У першому каталозі застосовано систематичний розподіл видань. Матеріал у ньому подано за розділами: белетристика, природничі, антропологічні, спеціальні, правничі, філософські, історичні науки, історія літератури, критика і мистецтво, життєписи і пам'ятки, карти і бібліографія. Зокрема, в останньому розділі зібрано бібліографічні праці, надруковані у збірниках "Библиография галицко-русская с 1772–1848 гг." Я. Головацького та інших виданнях [12].

Першим значним прижиттєвим бібліографічним покажчиком, присвяченим Великому Каменяреві, став укладений М. Павликом "Спис творів Івана Франка за перше 25-ліття його літературної діяльності" [3]. У ньому досить повно відображено літературну спадщину вченого, його переклади творів інших авторів, бібліографічні списки і покажчики, реферати, програмні документи, написані за його участю. Характерною особливістю покажчика є майже бездоганна точність бібліографічних записів. Багато з них були доповнені цінними примітками, які містили відомості про

зміст видань або їх конфіскацію, мову і час написання окремих праць, авторство анонімних та псевдонімних текстів. У процесі укладання покажчика М. Павлик звертався за консультаціями до І. Франка, зокрема при визначенні авторства його статей у польській газеті “*Kurier Lwowski*”, доповненні бібліографічних записів з польських видань “*Prasa*” і “*Kraj*” та російської періодики. У своїх спогадах літературознавець і перекладач М. Мочульський згадував: “Будучи раз у бібліотеці “Просвіти”, я бачив, як Франко показував Павликові декотрі свої статті без підпису, псевдонімні або криптонімні” [2]. Незважаючи на прогалини та деякі помилки, “Спис творів Івана Франка...” М. Павлика й досі зберігає своє практичне значення: укладений найближчим другом і соратником ученого, він став джерелом цінної інформації про його творчість.

Вивчаючи значну кількість друкованої книжкової продукції і рукописів, І. Франко надавав важливу роль бібліографії у практичній, науковій та дослідницькій діяльності. На його думку, бібліографія значно економить час і працю дослідника, полегшує фахівцю пошук необхідної йому інформації. Саме за це вчений цінував бібліографію і старанно, наполегливо поширював її. Тому важко не погодитись зі словами М. Пчелінцевої у статті “Іван Франко про завдання бібліографії: “Як бібліограф, І. Франко охопив усі явища української літератури від І. Котляревського до М. Яцкова. Немає такого письменника XIX ст., про якого він не сказав би свого слова як бібліограф” [4: 478].

Література:

1. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. – ВР. – Ф.3. – № 2185, 2249.
2. Каталог українських книжок і нот книгарні і музичного магазину Леона Ідзіковського. – К., 1908.
3. Павлик М. Спис творів Івана Франка за перше 25-ліття його літературної діяльності. 1874–1898. – Львів, 1898.
4. Пчелінцева М. Іван Франко про завдання бібліографії // Франко І. Статті і матеріали. – Львів, 1960. – Зб. 7.
5. Українсько-руський архів. – 1912. – Т. 8.
6. Франко І. Збір. творів: У 50 томах. – К., 1976–1986.
7. Франко І. Наше літературне життя в 1892 році: (Листи до редактора “Зорі”) // Зоря. – 1893. – № 1–2.
8. Франко І. Огляд праць над етнографією Галичини в XIX ст. // Первісне громадянство. – 1928. – Кн. 1.
9. Франко І. Причинок до галицько-руської бібліографії 1848–1842 рр. // Записки НТШ. – 1898. – Т. 22. – Кн. 2.
10. Франко І. Твори: В 20 томах. – К., 1955–1956.
11. Франко І. Українська література в 1906 р. // Рада. – 1907. – № 8, 11, 12, 24, 44.
12. Франко Т. Бібліотека Івана Франка // Вісник Академії наук УРСР. – 1951. – № 5.
13. Franko I. Biblioteka etnograficzna // Powszechna wystawa krajowa we Lwowie 1894. Katalog działu etnograficznego. – Lwów, 1894.

14. Franko I. Krajoznawstwo galicyjskie // Kurjer Lwowski. – 1892. – № 221.
15. Kurjer Lwowski. – 1889. – № 149.
16. Kwartalnik historyczny. – 1889. – Т. 3 – Вип. 1.; Руська школа. – 1891. – Т. 1. – Вип. 2.

Тамара Старченко (Київ)

Іван Франко на сторінках журналу “Дзвінок” (1890–1914)

Кожна сторінка життя й творчості визначної особистості, незалежно від масштабності конкретних діянь і подій, становить великий інтерес. Це можна стверджувати, розглядаючи співпрацю І. Франка з дитячим журналом “Дзвінок” (1890–1914). Ілюстрований часопис для дітей та молоді, що його видавало Українське Товариство Педагогічне, був популярним серед дітей та батьків як на західноукраїнських землях, так і на східноукраїнських. Один із редакторів “Дзвінка” – Катря Гриневичева – через двадцять років після заснування журналу підкреслювала: “Розпочинаючи двадцять перший рік існування, “Дзвінок” може з вдовolenням глянути на успіхи своєї праці... Чимраз кріпшаюче зацікавлення “Дзвінком” із боку нашого патріотичного загалу і щирість та признання, з яким відносяться до нас родичі та вихованці, переконують нас, що двадцятилітній труд не пішов на марне” [1: 233].

Син І. Франка, Тарас, згадував, що спонукало батька взятися до писання творів, призначених для дітей: “Не раз, бувало, просимо: “Тату, прочитай нам щось із того, що написав!” Публіцистики тато читати не міг, твори для дорослих не підходили нам. От він і взявся писати твори спеціально для дітей і молоді. Це припадає саме на 90-ті роки. З написаних для дітей творів найбільше подобався нам “Лис Микита” (1890), чудові строфи якого батько прекрасно читав. Мати теж читала нам, але не так виразно. Ми швидко і легко вивчили “Лиса Микиту” напам’ять” [3: 273].

“Лис Микита” вперше був опублікований на сторінках “Дзвінка” 1890 року (№ 3–21). Відомо, що над цим твором І. Франко продовжував працювати протягом довгих років. Як зазначив Т. Франко, “первісний текст, друкований в дитячому журналі “Дзвінок” і виразно призначений для хлоп’ят, в книжному виданні дістає вже іншу функцію: просвітити селян і показати їм наглядно вагу хитрості в звичайному житті” [3: 88]. Значно розсував обрії юних читачів і Франків переспів “Дон Кіхота”, що виходив у 1891 році з другого по двадцять третє число. Обидва ці твори є виразним свідченням того, що “українські письменники не тільки тримали тісний зв’язок з літературами інших народів, але не раз на чужій канві вишивали прекрасні, оригінальні узорі” [3: 93].

Не раз, коли йшлося про маленьких допитливих читачів, чарівний і привабливий світ казки полонив творчу уяву письменника. Це могла бути, наприклад, вір-